

عادل جلیلی، رئیس مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران
پست الکترونیک: Jalili@rifr-ac.ir

مصطفی جعفری، سرمؤلف ارزیابی جهانی تغییر اقلیم (IPCC)، برنده مشترک جایزه صلح نوبل در سال ۲۰۰۷ میلادی، عضو هیئت علمی و مشاور تغییر اقلیم، مجری تدوین استراتژیک برنامه کلان تحقیقات تغییر اقلیم
پست الکترونیک: mostafafajani@rifr-ac.ir

چرخش جایگاه قدرت‌های اقتصادی جایگاه ایران کجاست و کجا باید باشد؟

برنامه کلان استراتژیک تحقیقات تغییر اقلیم

فلش بک: «مراسم رونمایی از برنامه ملی استراتژیک مقابله با تغییر اقلیم، که زحمات فراوانی برای آن کشیده شده بود، در روز سه‌شنبه ۲۶ اردیبهشت ۱۳۹۶ (۱۶ می ۲۰۱۷ میلادی) با حضور معاون رئیس‌جمهور و رئیس سازمان محیط‌زیست، نماینده برنامه توسعه سازمان ملل (UNDP) در تهران و تهیه‌کنندگان برنامه و دانشمندی که در تهیه آن مشارکت داشتند، برگزار شد (Financial Tribune, 17 May 2017). برنامه‌های شامل بخش‌های مختلف که یک سال قبل در ۱۳۹۵ تهیه و نهایی و مقرر شده بود طی سال‌های ۱۳۹۶-۱۴۰۰ (۲۰۱۷-۲۰۲۲ میلادی) به اجرا درآمد. در این برنامه، موضوعات مهمی از قبیل امنیت غذایی، بهره‌وری آب، کشاورزی، منابع طبیعی، محیط‌زیست، سلامت و سایر بخش‌ها مورد توجه قرار گرفته بود، همچنین بر تهدیدهای ناشی از افزایش دما بر منابع آب و جنگل‌ها، تأکید شده بود. براساس گزارش‌های سازمان هواشناسی میزان گازهای گلخانه‌ای، در دهه گذشته، ۳ درصد افزایش داشته است، متوسط دما نیز از سال ۱۱۲۸ (۱۷۵۰ میلادی) ۱/۸ درجه سلسیوس افزایش یافته، که از متوسط جهانی (۱/۱ درجه سلسیوس) بیشتر است. دولت، در این گزارش، متعهد شده است تا سال ۱۴۰۸ (۲۰۳۰ میلادی) و در صورت عادی بودن شرایط، میزان انتشار گازهای گلخانه‌ای را تا ۴ درصد کاهش دهد، همچنین در صورتی که کمک‌ها و منابع مالی کافی در اختیار داشته باشد، علاوه بر آن به میزان ۸ درصد نسبت به کاهش گازهای گلخانه‌ای اقدام کند، به بیان دیگر، در شرایط مطلوب مالی، در مجموع نسبت به کاهش ۱۲ درصد از گازهای گلخانه‌ای اقدام خواهد کرد.»

مطالب یادشده به سوابق برنامه ملی استراتژیک تغییر اقلیم اشاره کرده که بخش‌های مختلفی را به‌ویژه در سطح اجرایی بررسی و مواردی را نیز پیشنهاد کرده است. البته در این برنامه و در کنار مسائل اجرایی تا حدودی ابعاد پژوهشی و آموزشی موضوعات مرتبط با تغییر اقلیم نیز مورد توجه قرار گرفته است.

این مطالعه، بررسی و اقدام با هماهنگی سازمان حفاظت از محیط‌زیست و با مساعدت سازمان ملل و مجموعه سازمان‌ها و مؤسسات مسئول در کشور به اجرا درآمد. در حال حاضر این برنامه در دستگاه‌های اجرایی چه وضعیتی دارد؟ هماهنگی و جامعیت راهبردی آن چگونه انجام می‌شود؟ و در چه مراحل از اقدام قرار دارد؟

در سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی (تات)، وزارت جهاد کشاورزی، از سال ۱۳۹۴ (۲۰۱۵ میلادی)، ابعاد تحقیقاتی موضوعات، توسط مجریان مسئول تدوین برنامه‌ها، تیم کارشناسی و دانشمندان همکار آنها در پنج برنامه استراتژیک به‌صورت محوری در حال بررسی است، یکی از این برنامه‌ها با تمرکز بر تغییر اقلیم با عنوان «برنامه کلان تغییر اقلیم، تدوین برنامه کلان تحقیقات تغییرات اقلیمی و محیطی با محوریت نگاه استراتژیک برای تحقق کشاورزی دانش‌بنیان» است که تاکنون دو گزارش از این برنامه‌ها منتشر شده است. خوشبختانه در شرایط فعلی نیز، این برنامه‌ها مورد اقبال و توجه سازمان تات قرار دارد و همچنان سعی بر این است تا فعالیت‌ها و برنامه‌های پژوهشی کشاورزی و منابع طبیعی به‌صورت راهبردی و هدفمند در قالب برنامه‌ها به اجرا درآید.

منابع:

Financial Tribune, 2017

Available at: <https://financialtribune.com/articles-environment/64656/iran-unveils-strategic-plan-to-combat-climate-change>

جایگاهی راهبردهای بازیگران در جغرافیای سیاسی منطقه و دینامیک تاکتیک‌های نظامی - امنیتی و تبلیغاتی آنها، نشان از قطب‌بندی جدید در این منطقه است. براین اساس کشورها سعی می‌کنند جایگاه خود را بازسازی کنند، تثبیت یا ارتقا بخشند. جالب توجه است اگرچه این مناقشات و رقابت‌ها ابعاد و ماهیت سیاسی، نظامی و امنیتی دارند ولی بیشتر از مؤلفه‌های اقتصادی بهره می‌گیرند، یا در این راستا اهداف اقتصادی جدیدی را باز تعریف می‌کنند. ایران، ترکیه و اسرائیل متکی بر قدرت نظامی خود پیگیر هژمونی منطقه‌ای هستند، درحالی‌که پررنگ بودن نقش عربستان و حتی کشورهای کوچکی چون امارات و قطر در این ارتباط، متکی بر ظرفیت اقتصادی آنها به‌ویژه مؤلفه «انباشت سرمایه» است. در پس اهداف امنیتی - نظامی در مانورهای سیاسی، «برقراری ارتباط اعراب - اسرائیل، حرکت‌های نظامی - تبلیغاتی ترکیه و روسیه، نقش ترکیه در جنگ قره‌باغ، راهبردهای نظامی مشکوک روسیه در این ارتباط و طرح تشکیل ارتش توران»، نگرانی بازیگران منطقه از رفتن ترامپ، احتمال فعال شدن دوباره برجام، عکس‌العمل‌های مختلف به قرارداد احتمالی ۲۵ ساله اقتصادی ایران - چین و رسیدن به «قدرت اقتصادی راهبردی» به‌عنوان مؤلفه‌های مادر در پیگیری «هژمونی منطقه‌ای» و داشتن نقش پررنگ جهانی نهفته است. متأسفانه در ۴۰ سال گذشته نه تنها نقش اقتصاد در پیگیری اهداف راهبردی منطقه در ساختار مدیریتی و برنامه‌ریزی کشور نادیده گرفته شده است، بلکه این اصل مسلم علمی که «برای رسیدن به توسعه، عبور از مسیر رشد اقتصادی برای یک کشور اجتناب‌ناپذیر و اجباری است» نیز پذیرفته نشده است. پیگیری اهداف نظامی - سیاسی در منطقه، یک راهبرد بسیار پرهزینه است و در صورت نبود یک زیرساخت اقتصادی قوی، نه تنها در درازمدت ناپایدار خواهد بود، بلکه سنگینی هزینه‌های آن را تک‌تک آحاد ملت احساس خواهند کرد و در نهایت تبعات اجتماعی و سیاسی را در پی خواهد داشت. سوالات اساسی از تصمیم‌گیران، سیاست‌مداران و متفکرین در کشور در این راستا مطرح هستند که باید مورد توجه قرار گیرند:

- نخست، تا چه میزان به نقش مؤلفه‌های اقتصادی در پیگیری اهداف راهبردی جغرافیای سیاسی منطقه‌ای و جهانی ایران شناخت و اعتقاد دارند؟
- دوم، برای داشتن یک اقتصاد قوی مقوله دستیابی به رشد اقتصادی مطلوب و پایدار را چگونه تحقیق و ارزیابی می‌کنند؟
- سوم، با توجه به ظرفیت بالفعل و بالقوه ایران، چه جایگاه اقتصادی برای آن متصور هستند؟ دو اقتصاد بزرگ جهانی، ایالات متحده آمریکا با اقتصادی برابر ۲۱ هزار میلیارد دلار و چین با اقتصادی برابر ۱۴ هزار میلیارد دلار برای دستیابی به مکان اول جهانی در رقابت هستند، علی‌رغم سیستم حکومتی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی متفاوت متکی بر شاخص GDP برای هژمونی جهانی تلاش می‌کنند و با توجه به روند رشد اقتصادی چین پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۲۸ اقتصاد آمریکا را پشت‌سر بگذارد. براساس رده‌بندی‌های جهانی سازمان ملل، بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول، جایگاه ایران هم به ترتیب ۲۹، ۲۲ و ۲۲ است. با دقت بر فهرست کشورهای بالاتر از ایران، سؤال بزرگ و اساسی مطرح می‌شود، چرا کشورهای نظیر اندونزی، ترکیه، عربستان، تایوان، سوئد، سوئیس، اسپانیا، کره جنوبی، ایتالیا و فرانسه بالاتر از ما قرار گرفته‌اند؟
آیا داشتن اقتصادی به اندازه ۴۰۰ تا ۵۰۰ میلیارد دلار در شأن این کشور است؟ چرا باید داشتن قرارداد ۲۵ ساله با چین تنها به‌خاطر احتمال سرمایه‌گذاری ۴۰۰ میلیارد دلاری در کشور باعث شغف و افتخار باشد؟ مطرح شدن کشورهای تحت عنوان اقتصادهای نوظهور در مقابل ایران با این ظرفیت نیروی انسانی، منابع تاریخی و سیاسی باعث غیظه و حتی نگرانی نمی‌شود؟ در سطح منطقه‌ای هم کشورهایی چون ترکیه، عربستان و حتی امارات با استفاده از غفلت ما تمام ظرفیت‌های اقتصادی را که باید در خدمت رشد اقتصادی ایران باشد، به خدمت گرفته‌اند.

داشتن اقتصاد قوی انتخاب نیست، بلکه یک اجبار جغرافیایی و تاریخی است، رسیدن به یک اقتصاد قوی نیازمند داشتن رشد اقتصادی مناسب، بالا و پایدار است و داشتن رشد اقتصادی پایدار، نیازمند داشتن سیاست داخلی و خارجی همسو، منسجم و پایدار در تمام مقولات امنیتی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی است. داشتن راهبردهای سیاسی متضاد ناپایدار و متناقض، نه تنها منجر به رشد اقتصادی نخواهد شد، بلکه زمینه فرسایش تدریجی منابع و زیرساخت‌ها را نیز فراهم خواهد کرد.